

Tirant, 16 (2013), pp. 197-214

ISSN: 1579-7422

Motius folklòrics al *Tristany i Iseut*

Miquel Aguilar i Montero
(Universitat de Lleida (UdL))

RESUM

L'article aplega i analitza els principals motius folklòrics de *Tristany i Iseut* i els classifica segons l'índex del folklorista Stith Thompson.

PARAULES CLAU

Tristany i Iseut, segle XII, folklore, motius literaris.

ABSTRACT

This paper collects and analyzes the main folkloric motifs of *Tristan and Iseult* and classifies them according to the folklorist Stith Thompson's index.

KEYWORDS

Tristan and Iseult, 12th century, folklore, literary motifs.

Introducció

Durant la segona meitat del segle XII, la Cort francesa va adoptar una llegenda molt coneguda en l'àmbit celta com a nou motiu literari. Les aventures i desventures produïdes per l'amor adúlter entre el jove Tristany i la bella Iseut, esposa del seu oncle Marc, van causar furor entre els cortesans força abans de ser transcrits de mans de Berol i Tomàs d'Anglaterra, els seus primers autors coneguts. Prèviament, la història dels joves enamorats havia viatjat des de la Bretanya insular a la continental gràcies als rapsodes i bards que, cort rere cort, servint-se de l'oralitat sempre efímera, van popularitzar un romanç encara viu en l'actualitat.

Sembla que l'origen o font principal d'aquesta llegenda es podria trobar en l'antiga història de Diarmaid i Grainne, una narració irlandesa que ja es coneixia al segle x i que s'inscriu dins el gènere dels *aitheda*, els contes de raptos cèltics. L'argument d'aquesta llegenda és força similar al de *Tristany i Iseut*: Grainne, l'esposa del rei Finn, s'enamora irremeiablement del seu nebot Diarmaid i aconsegueix ser corresposta mitjançant un conjur màgic (o *geis*), de manera que Diarmaid es veu obligat a raptar l'esposa del seu oncle per poder satisfer la seva passió involuntària (hi apareixen, ja d'entrada, els motius del parentesc entre els amants i el filtre que obliga a l'amor). Però, a banda del fil argumental bàsic, l'*estoire*, aquesta llegenda encara presenta més coincidències amb la de Tristany i Iseut: la fugida al bosc, la prova de castedat mitjançant la col·locació d'un objecte entre els cossos dels amants mentre dormen, la intervenció d'un personatge extern gràcies al qual els adúlterers són perdonats pel marit, etc. Tot plegat fa creure necessàriament que l'*aitheda* de Diarmaid i Grainne podria ser l'origen del romanç *Tristany i Iseut*, la font de la qual va beure fins a arribar a les corts de l'Europa continental (on va patir les modificacions pròpies dels gustos, les modes i la moral de la societat cortesana feudal).

Amb tot, hi ha hagut altres intents de filiar la llegenda de Tristany i la reina Iseut amb relats folklòrics força dispars, com és el cas d'un conte persa que narra l'amor entre Wîs i Râmîn, en el qual també es troben els motius del rapte per amor, el judici per provar la castedat dels amants, etc. Aquest origen oriental podria haver arribat a la Bretanya insular a través de la península Ibèrica àrab i l'antiga Gàl·lia, tot i que la idea sembla massa poc creïble i allunyada de la realitat.

Les versions franceses de *Tristany i Iseut*

Tal com Berol i Tomàs d'Anglaterra deixen veure en les seves respectives obres, en què fan referència al fet d'haver escoltat diverses versions de la llegenda, el procés d'adaptació de *Tristany i Iseut* de la literatura oral a la culta va consistir en la transcripció de tot un seguit de relats recitats a la cort amb un argument comú, però molt sovint amb episodis i esdeveniments improvisats o de collita pròpia, en funció de la procedència i les habilitats del rapsode o el bard que recitava o cantava. Es desconeix si alguna vegada va existir una *estoire* de la llegenda de Tristany i la reina Iseut, si es va redactar un *Tristany i Iseut* arquetípic i anterior a l'any 1150, tot i que aquests primers autors cultes francesos no només deien que havien escoltat la història, sinó que en alguna ocasió confessaven haver-la llegit. Però, de fet, les primeres versions que es conserven del romanç són la de Tomàs d'Anglaterra, de cap a l'any 1170, i la de Berol, una mica posterior, d'aproximadament l'any 1180. Aquests són els relats conservats més antics, per ara sense cap mena de dubte, encara que tots dos es van trobar incomplets, sense el principi ni el final de l'obra.¹

La versió de *Tristany i Iseut* que va redactar Tomàs d'Anglaterra, escrita en anglonormand, es conserva repartida en deu manuscrits que, actualment, es troben escampats per diverses biblioteques europees. L'any 1992 es va descobrir un nou fragment d'aquesta obra, corresponent als episodis de l'enamorament de Tristany i Iseut («Amar, la mar, amarg») i la nit de noces en què Brangiana es fa passar per Iseut al llit del rei Marc. Aquesta troballa va permetre conèixer uns esdeveniments cabdals que no es conservaven ni en el relat de Tomàs d'Anglaterra ni en el de Berol i que tan sols es coneixien a partir de les versions posteriors de la llegenda.

1. Coneixem la història completa de *Tristany i Iseut* gràcies a les versions que es van redactar en llengua alemanya de mans de Gottfried von Strassburg (c. 1210) i Eilhart von Oberg (després del 1185).

La versió de *Tristany i Iseut* de Berol es conserva en un únic fragment, una còpia de la segona meitat del segle XIII redactada en normand continental i corresponent al manuscrit 2171 de la Biblioteca Nacional de París. Tal com s'ha dit, els capítols de l'enamorament i la nit de noces no s'han conservat, de la mateixa manera que la primera part i la conclusió de l'obra.

Altres relats que s'han tingut en compte per a l'elaboració d'aquest índex de motius folklòrics han estat l'anònim *Donnei des amants* o *Tristany rossinyol* (redactat entre final del segle XII i principi del XIII); el lai *La mareselva*, de Maria de França (redactat durant la segona meitat del segle XII); el *Tristany ministril*, de Gerbert de Montreuil (d'entre els anys 1226 i 1230); la *Folie d'Oxford*, seguidora de la versió tomasiana, i la *Folie de Berna*, seguidora de la beroliana.

D'altra banda, s'han obviat totes les versions posteriors, com les redactades en llengua alemanya, les prosificacions del segle XIII, etc. Tampoc no s'han tingut presents els episodis literaris que no apareixen originalment en les versions de Tomàs d'Anglaterra, Berol o els relats episòdics especificats en el paràgraf anterior. Qualsevol motiu folklòric que no aparegui explícitament en aquests relats, doncs, no apareixerà en el present índex.

Els motius folklòrics del romanç

Diu Isabel de Riquer² que les diverses versions de la llegenda de Tristany i la reina Iseut van recollint i incorporant a l'*estoire* motius folklòrics i literaris de procedències molt diverses, motius populars i cultes, celtas i romànics, grecollatins, medievals, cortesans, cristians, pagans, etc. Alguns dels motius que Isabel de Riquer enumera com a exemples són els següents:

1. La lluita entre Tristany i el Morholt, que es fonamenta en el motiu grecollatí de Teseu i el Minotaure de Creta.

2. Les veles negres com a símbol de la mort de l'heroi i les blanques com a símbol de la vida, intercanviades per error o per malícia, també apareixen en la mateixa història de Teseu i el Minotaure.

3. Husdent, el fidel gos de Tristany, és una imatge d'Argos, el gos d'Ulisses.

4. Quan Tristany mata amb una fletxa un dels barons de la cort, ho fa de la mateixa manera que Ulisses amb els pretendents de Penèlope.

5. Tristany, vestit com un drapaire i amagat sota l'escala per estar més a prop d'Iseut, és una al·lusió a la llegenda de sant Aleix.

6. Titangel, la cort del rei Marc, és l'indret on va néixer el rei Artús (*Historia Regum Britanniae*, de Geoffrey de Monmouth).

7. Els personatges de Tristany i Iseut en una cabana al mig del bosc recorden Dido i Eneas, que s'amaguen en una cova per ocultar el seu amor (*Roman d'Éneas*).

8. La discussió de temàtica amorosa entre Iseut i Brangiana es basa en l'*Eneida* francesa i el *Roman de Troie*.

9. La Sala de les Imatges que apareix en la versió de Tomàs d'Anglaterra recorda la tomba d'Hel·lena (*Roman de Brut*) i la sala d'alabastre (*Roman de Troie*).

10. Altres motius literaris universalment coneguts són l'esposa substituïda durant la nit de noces, el cabell d'or portat per un ocell, l'heroi malferit i a la deriva dins d'una barca, el reconeixement d'una persona mitjançant una marca o un objecte, el personatge vinculat a dues dones molt

2. Vegeu la «Introducció» d'Isabel de Riquer a T. de INGLATERRA i BÉROUL [et al.], *Tristán e Iseo*, Madrid, Siruela, 2001, p. 11-53.

semblants entre elles, l'objecte col·locat entre els cossos dels amants que dormen com a símbol de castedat, etc.

El present índex de motius folklòrics de *Tristany i Iseut* recull alguns d'aquests i encara d'altres, però només aquells que apareixen en l'internacionalment reconegut *Motif-index of folk literature*, del folklorista Stith Thompson, un vastíssim compendi de motius folklòrics presents en contes, balades, mites, faules, romanços, exemples i llegendes locals d'arreu del món. La versió en paper del *Motif-index of folk literature* consta de sis volums, més de tres mil cinc-cents pàgines, el darrer volum dels quals és un índex alfabètic dels motius en qüestió.

Estructura de l'índex de motius folklòrics de *Tristany i Iseut*

Per a la realització del present índex de motius folklòrics de *Tristany i Iseut* s'ha utilitzat l'esmentat *Motif-index of folk literature*, especialment la versió electrònica, la qual consta a l'apartat bibliogràfic de l'article.

El cos central d'aquest article, l'índex de motius folklòrics, ha estat ordenat per categories alfabètiques i numèricament.

La primera indexació correspon als valors alfabètics que Thompson va utilitzar en el seu *Motif-index of folk literature* per establir els grans àmbits temàtics dels motius folklòrics, tal com segueix:

- (A) Motius mitològics.
- (B) Animals.
- (C) Tabús.
- (D) Màgia.
- (E) La mort.
- (F) Meravelles.
- (G) Ogres.
- (H) Proves.
- (J) El savi i el boig.
- (K) Enganys.
- (L) Inversió de la fortuna.
- (M) Ordenant el futur.
- (N) Atzar i destí.
- (P) Societat.
- (Q) Recompenses i càstigs.
- (R) Captius i fugitius.
- (S) Crueltat contranatural.
- (T) Sexe.
- (Z) Miscel·lània de grups de motius.

La segona indexació entra dins la primera i ordena numèricament els motius folklòrics concrets, també seguint la mateixa estructura emprada per Thompson. Per exemple, dins el grup «(Q) Recompenses i càstigs», podem trobar els motius següents: «Q241ff | Adulteri

castigat» (seguit de la corresponent justificació aplicada a *Tristany i Iseut*) i «Q 431 | L'exili com a càstig» (ídem), etc.

Índex de motius folklòrics de *Tristany i Iseut*

(A) Motius mitològics

A 513.2 | L'heroi arriba en una barca

Tristany realitza dos viatges en barca: el primer, tot just arribat a la Cornualla, per lluitar contra el Morholt a l'illa de Sant Samsó; el segon, després de ser ferit pel Morholt, quan navega sol i a la deriva fins a arribar a Irlanda.

Cap d'aquests esdeveniments no és directament relatat en les versions franceses del segle XII, però Tomàs d'Anglaterra fa menció indirecta del primer, durant la travessia que els protagonistes fan des d'Irlanda fins a la Cornualla, i Berol en fa del segon, durant la conversa dels amants mentre són espiats pel rei Marc.

(B) Animals

B 421 | El gos ajudant

Quan els enamorats es refugien al bosc de Morois, el gos de Tristany, Husdent, els ajuda en les tasques pròpies de la caça. Berol narra com Tristany ensenya al gos la tècnica de marcar la presa abatuda sense bordar, de manera que realitzi la seva funció sense delatar la presència del seu amo a qualsevol possible baró del rei.

Berol explica el fet d'ensenyar a Husdent aquest enginyós truc a partir d'un record de Tristany, que havia sentit explicar com un guardabosc gal·lès havia fet el mateix amb el seu gos.

(C) Tabús

C 949.4 | Sagnant per haver trencat un tabú

El rei Marc i el nan Frocí paren un parany a Tristany i Iseut. Després de la cita espiada, quan el rei es reconcilia amb el seu nebot i li concedeix novament accés a la seva cambra, el nan es pensa una estratègia infal·lible per provocar i poder constatar una trobada nocturna dels amants al llit del mateix rei: escampa farina entre ambdós llits, de manera que es puguin veure les petjades de Tristany entre el seu llit i el de la reina. Com que Tristany sospita del parany i la distància entre ambdós llits és escassa (de la llargada d'una llança, segons Berol), en comptes de caminar per sobre de la farina decideix saltar i evitar l'escàndol. Amb tot, durant el salt, a Tristany se li obre una ferida que un senglar li havia fet a la cama, per la qual cosa la sang s'escampa per sobre de la farina, pels llençols del llit reial i pels del mateix llit. Aquest esdeveniment motiva la posterior fugida al bosc de Morois.

(D) Màgia**D 753 | Assoliment de tasques**

Tristany aconsegueix en moltes ocasions, al llarg de la novel·la, tasques diverses que altres personatges li encomanen. Segurament la més cèlebre de totes és la recerca de la dona del cabell d'or, això és, la recerca de l'encara anònima Iseut per maridar-se amb el rei Marc. També cal destacar, però, la mort del Morholt i l'alliberament de la Cornualla del tribut que havia de pagar a Irlanda, una tasca encomanada a Tristany per part del rei Marc com a primera prova de fidelitat.

Aquests esdeveniments no apareixen en les versions franceses del segle XII, ni en la de Tomàs d'Anglaterra ni en la de Berol, però se'n fa referència indirecta.

D 1040ff | Beguda màgica

El filtre preparat per la reina d'Irlanda per a la seva filla Iseut i el rei Marc de la Cornualla, poc abans de les noces entre ambdós, és una beguda màgica amb l'objectiu següent: aquells que la prenguin junts s'estimaran de per vida. Per error de Brangiana, donzella d'Iseut, el filtre és consumit per Tristany i la seva senyora, fet que desencadena tots els esdeveniments posteriors del romanç.

Aquests esdeveniments no apareixen directament en les versions franceses del segle XII, però Tomàs d'Anglaterra en fa referència en l'episodi de la travessia d'Irlanda a la Cornualla, quan Tristany i Iseut tot just han consumit el filtre i es declaren el seu mutu amor.

D 1241 | Beguda màgica (poció)

Vegeu D 1040ff.

D 1242 | Líquid màgic

Vegeu D 1040ff.

D 1311.6.1 | La lluna respon les preguntes

Berol narra com el nan Frocí, després d'haver instigat el parany de la farina entre els llits de Tristany i Iseut (vegeu C 949.4), veu a la lluna com la trobada entre els amants ja s'ha produït. Aquest fet provoca la detenció dels amants i la seva posterior fugida al bosc de Morois.

D 1355.0.1 | Malaltia d'amor produïda per màgia

Vegeu D 1040ff.

Aquest motiu és extensament desenvolupat per Tomàs d'Anglaterra, que narra la conversa mantinguda entre Tristany i Iseut durant el viatge d'Irlanda a la Cornualla, en què ambdós amants es confessen els seus sentiments i s'esdevé el cèlebre joc de paraules entre *amar*, *mar* i *amarg*.

D 1355.2 | Filtre d'amor màgic

Vegeu D 1040ff.

D 1712.0.1 | L'astròleg mag

Berol descriu el nan Frocí com una barreja de mag i astròleg que és capaç de llegir el futur en les estrelles i els planetes, relatar la vida completa d'una persona en el mateix moment del seu naixement i realitzar altres arts màgiques.

D 1900ff | L'amor induït per màgia

Vegeu D 1040ff.

D 1978.4 | Substituts al llit (la dona perduda per una falsa núvia)

Després d'haver comès adulteri amb Tristany i per evitar que el seu marit ho descobreixi, Iseut demana a la seva serventa Brangiana, encara verge, que la substitueixi al llit de noces. Tot i que ningú no se n'adona, ni tan sols el rei, Iseut tem que Brangiana la traeixi i ordena la seva mort en secret, encara que aquesta mai no es produeix.

Aquest esdeveniment és narrat per Tomàs d'Anglaterra de forma incompleta, ja que l'intent frustrat d'assassinat de Brangiana i la posterior reconciliació amb Iseut no es conserven.

(E) La mort**E 411.2 | L'adúlter no pot restar a la tomba**

Tot i que el motiu no apareix en les versions franceses del segle XII i ni tan sols se'n fa referència, un dels episodis més reconeguts de *Tristany i Iseut* és la mort i l'enterrament dels amants. Com també va fer, set segles més tard, Víctor Hugo a la novel·la *Nostra Senyora de París*, els amants morts no poden restar separats al *Tristany i Iseut*. En aquest cas, de les tombes dels adúlterers neixen dos esbarzers que s'entrelliguen, sense que hi hagi cap possibilitat de separar-los.

Cal insistir, però, que el motiu no apareix en la versió de Tomàs d'Anglaterra, però s'ha inclòs en aquest índex per la transcendència que ha tingut per a la posteritat.

E 631 | Reencarnació en una planta que neix de la tomba

Vegeu E 411.2.

E 631.0.1 | Unes branques bessones creixen de les tombes dels amants

Vegeu E 411.2.

(F) Meravelles**F 531ff | Gegant**

El Morholt és descrit com un cavaller gegant, germà de la reina d'Irlanda i invencible en batalla. Tristany, però, s'hi ha d'enfrontar com a primera prova de fidelitat al rei Marc i el venç.

La mort d'aquest personatge a mans de Tristany no apareix en les versions franceses del segle XII, però Tomàs d'Anglaterra en fa referència durant la travessia dels amants d'Irlanda a la Cornualla.

F 628.2.3 | El gegant mort a mans d'un home forçut

Vegeu F 531ff.

F 836 | Arc extraordinari

Durant l'estada al bosc de Morois, Tristany inventa una arma infal·lible per a la caça: l'arc Que-no-fall. Berol descriu aquest giny com una arma que mata tot allò que troba, que es pot amagar entre el brançam i que dispara contra qualsevol animal que toca les branques on està amagat: si toca les branques altes, el fereix per dalt; si toca les baixes, el fereix per baix.

Entre els serveis d'aquest prodigiós invent i els del gos Husdent, als amants no els va mancar el menjar durant la seva estada al bosc de Morois.

(G) *Ogres*

G 551.3.1 | L'heroi rescata uns infants d'un gegant

Vegeu F 531ff.

Aquest motiu no apareix en les versions franceses del segle XII, però posteriorment s'explica la mort del Morholt com el rescat, per part de Tristany, de tres-cents minyons i tres-cents donzelles de la Cornualla que havien de ser pagats com a tribut al rei d'Irlanda.

(H) *Proves*

H 10ff | Reconeixement a partir d'un coneixement comú

Durant la seva primera visita a la cort del rei Marc després de ser desterrat a la Bretanya, Tristany es disfressa de boig i revela tot d'esdeveniments passats entre ell i la reina, que encara no el reconeix. Finalment, explica un secret que tan sols Iseut, Brangiana i ell coneixien: com tallava fines canyetes i les feia baixar per l'aigua d'una font per avisar Iseut de la seva presència.

Arran d'aquest secret revelat, Iseut encara no es convenç que aquell boig sigui realment Tristany, però Brangiana hi creu fermament.

H 15 | Justificació d'experiències comunes demanades com a prova d'identitat

Vegeu H 10ff.

H 75 | Identificació a partir d'un cabell

Tot i no aparèixer en les versions franceses del segle XII, Tristany reconeix de seguida el cabell que l'oreneta porta fins a la cort del rei Marc com un dels de la cabellera d'Iseut, filla del rei d'Irlanda, a qui ja va conèixer després de la mort del Morholt. Cal recordar que Iseut va ser qui va salvar Tristany, en aquella ocasió, d'una mort segura per enverinament a causa de l'ascona emmetzinada que el gegant li clavà durant la batalla.

H 75.2 | Identificació a partir d'un cabell portat per un ocell

Vegeu H 75.

H 173 | L'home disfressat és reconegut per un gos

Vegeu H 10ff.

Davant la incredulitat d'Iseut i Brangiana, que no reconeixen Tristany disfressat de boig, aquest crida el seu fidel gos, Husdent, que no l'ha vist des de fa molt de temps. L'animal, en sentir-li la veu, reconeix de seguida el seu amo i se li llença a sobre amb grans signes d'alegria. Tristany retreu durament aquest fet a Iseut, dient-li que és més noble i lleial Husdent que ella, ja que no ha tingut tants impediments a reconèixer-lo.

H 344.1 | Justificant què ha passat a la cambra de la princesa

Vegeu C 949.4.

Quan el rei Marc, el nan Frocí i els barons de la Cornualla constaten amb certesa les relacions adúlteres entre Tristany i Iseut, el jove cavaller demana pietat per a la reina. El rei diu al seu nebot que les seves justificacions no són vàlides, però Berol enlloc narra quines han estat aquestes justificacions sobre allò que ha passat a la cambra d'Iseut durant l'absència del rei.

H 400ff | Proves d'adulteri

Vegeu C 949.4 i H 344.1.

La prova de la farina és la definitiva perquè el rei Marc reconegui que entre el seu nebot i la seva esposa s'estableixen unes relacions adúlteres, tal com els barons de la seva cort afirmaven.

H 435.1 | L'espasa com a indicatiu de castedat

Durant l'estada al bosc de Morois, un guardabosc descobreix l'amagatall de Tristany i Iseut.

Havent avisat el rei, tots dos es dirigeixen cap a la cabana que habiten els amants i hi entren mentre estan profundament adormits. El rei estava disposat a matar-los, però Berol explica que, en veure'ls, va adonar-se que Iseut duia la camisa posada, que les boques dels amants no es tocaven, que Tristany duia les calces posades i que entre tots dos cossos hi havia una separació amb una espasa nua al bell mig, com a indicatiu de castedat.

Davant aquests signes contraris a un amor lasciu, el rei Marc s'apiada dels amants i els deixa viure.

H 900ff | Assignació d'una tasca

Vegeu D 753.

H 950ff | Assoliment de tasques

Vegeu D 753.

H 1210ff | Assignació d'una recerca

Vegeu D 753.

H 1210.2 | El rei assigna una recerca

Vegeu D 753.

H 1213.1 | Recerca de la princesa causada per la visió d'un dels seus cabells portat per un ocell

Vegeu H 75.

H 1214.1 | Recerca d'una noia bella

Vegeu H 75.

H 1230ff | Assoliment de recerques

Vegeu D 753.

H 1301 | Recerca de la dona més bella

Vegeu H 75.

H 1360 | Recerca d'animals perillosos

Quan Tristany va a cercar Iseut al Regne d'Irlanda, havent atracat la nau al port de Weisefort, s'assabenta de l'amenaça que un perillós drac exerceix sobre el poble irlandès: si no se li lliura cada dia una jove donzella, no permet que ningú entri o surti de la ciutat. Tristany cerca el drac, el mata i aconsegueix que el rei d'Irlanda li lliuri la mà d'Iseut per al rei Marc.

Aquest episodi, que tant recorda la llegenda de sant Jordi, no apareix en les versions franceses del segle XII. Berol, però, en fa referència indirecta en dues ocasions: durant la cita espiada, mentre Tristany i Iseut conversen sobre fets passats, i durant la reconciliació de Marc i Iseut, tot just després d'aquell episodi.

H 1381.3.1 | Recerca d'una núvia per al rei

Vegeu H 75.

H 1535 | Prova del precipici

Després de ser descobertes les relacions adúlteres de Tristany i Iseut (vegeu C 949.4), el rei Marc condemna els amants a mort. Mentre són conduïts a la pira on se'ls ha de cremar, Tristany aconsegueix escapar de la manera següent: demana a la seva escorta que el deixi entrar en una capella a pregar per la seva ànima; un cop dins, salta a través d'un finestral que dona a un precipici i, miraculosament, se salva en caure a la platja.

Berol, que és qui recull l'episodi, afirma que a la Cornualla aquell precipici encara és anomenat Salt d'en Tristany.

H 1556.4 | La fidelitat en l'amor, posada a prova

Després de la fugida al bosc de Morois i la descoberta de l'amagatall de Tristany i Iseut, el rei Marc perdona la vida als amants (vegeu H 435.1). Les condicions exposades pel rei, però, afecten ambdós personatges: Tristany haurà d'abandonar el país, mentre que Iseut haurà de jurar públicament que mai no ha mantingut relacions adúlteres amb Tristany.

D'aquesta manera, s'organitza un jurament públic amb la presència de tota la cort del rei Marc i la del rei Artús, que hi actua de jutge. Iseut, mitjançant un estratagema molt enginyós, aconsegueix jurar la seva fidelitat envers Marc sense haver de confessar les relacions mantingudes amb Tristany.

H 1561.6 | Lluitar amb un gegant com a prova de valor

Vegeu F 531ff.

La batalla entre Tristany i el Morholt és la primera prova de fidelitat del cavaller envers el seu rei. A més, esdevé una prova de valor inqüestionable, ja que cap baró de la Cornualla no gosa combatre amb el gegant per defensar els interessos del rei Marc.

*(J) El savi i el boig***J 1171 | Judici per posar a prova l'amor**

Vegeu H 1556.4.

J 1351.2 | Envejós acusador

Els instigadors de totes les acusacions d'adulteri contra Tristany i Iseut són els barons de la Cornualla i el nan Frocí (vegeu D 1712.0.1). El motiu que mou aquests barons a revelar les relacions dels amants són l'enveja que senten per Tristany, nebot i indiscutible favorit del rei.

J 2650 | El boig barroer

Vegeu H 10ff.

La disfressa de Tristany per passar desapercebut a la cort del rei Marc, segons descriu l'anònim autor de la *Folie d'Oxford*, consta de la gonella i la capa amb caputxa d'un pescador. A més, Tristany es talla els cabells en forma de creu, es tenyeix la cara de negre amb unes herbes portades des de la Bretanya i canvia la veu.

J 2342 | El marit rebutja creure en l'adulteri de l'esposa

En moltes ocasions, els barons de la Cornualla i el nan Frocí empenyen el rei Marc a castigar durament el seu nebot i la seva esposa per les relacions adúlteres que mantenen. El rei, però, rebutja creure aquestes acusacions i exigeix proves febaents que les justifiquin, com és el cas de la prova de la farina (vegeu C 949.4) o la cita espiada (vegeu K 1551)

(K) Enganys

K 735.4 | Captura al llit-trampa

Vegeu C 949.4.

K 1087.1 | Missatge falsificat per provocar la mort dels amants

En el darrer episodi del romanç, Tristany jeu moribund al seu llit de la Bretanya mentre espera l'arribada d'Iseut, que li ha de salvar la vida. Tristany havia acordat amb el seu company Kaherdí un codi informatiu per saber si Iseut venia a visitar-lo o no, que consistia a hissar unes veles blanques en cas afirmatiu o negres en cas negatiu.

Juntament amb Tristany, però, hi ha Iseut de les Blanques Mans, la seva esposa, que l'enganya dient-li que les veles hissades són negres i que Iseut no vindrà. Així, l'esposa provoca un agreujament de la salut a Tristany que, poc després, li causarà la mort. Iseut morirà també en veure'l sense vida.

K 1271 | Intriga amorosa observada i exposada

Vegeu C 949.4.

Els barons del rei Marc espien tots els moviments dels amants i, en força ocasions, exposen al rei allò que han vist per aconseguir que Marc expulsi Tristany de les seves terres i l'anul·li com a possible rival.

K 1500ff | L'esposa com a adúltera

El paper d'Iseut en el romanç és el d'un esposa adúltera, amant del nebot del seu marit a causa d'un filtre màgic preparat per a un objectiu ben diferent (vegeu D 1040ff i D 1355.0.1).

K 1510ff | L'adúltera enganya el marit

Vegeu K 1500ff.

K 1551 | El marit espiant l'adúltera

A instàncies del nan Frocí, el rei Marc accepta espia una trobada secreta entre Tristany i Iseut als jardins de la cort. La cita, que s'ha de produir sota un pi, propicia que el rei pugi a l'arbre i escolti tot allò que els amants es diuen. Iseut, però, s'adona de la presència del seu marit gràcies a l'ombra que es projecta a terra i, en arribar Tristany, comença a parlar de manera que el cavaller també percebi el parany que els han parat. De la conversa de Tristany i Iseut, plena d'enganys i falsedats, el rei Marc dedueix que les relacions entre el seu nebot i la seva esposa són castes i decideix reconciliar-se amb tots dos.

K 1818.3.1 | Disfressa de boig

Vegeu J 2650.

K 1818.3.2 | Amant disfressat de boig

Vegeu J 2650.

K 1821.3.1 | L'adúltera furtiva fuig amb l'amant

Després del salt des de la capella (vegeu H 1535), Tristany rescata Iseut de ser cremada en una foguera per ordre del rei i se l'enduu al bosc de Morois, on viuran acompanyats de Governal, l'escuder de Tristany, i Husdent, el seu fidel gos.

Berol exposa en diverses ocasions les dificultats dels cortesans que han de viure en una cabana al mig del bosc, lluny de les comoditats del palau del rei Marc.

K 1821.10 | Disfressa tallant-se els cabells

Vegeu J 2650.

K 1843 | L'esposa enganya el marit amb un altre amant

Vegeu K 1500ff.

K 1911ff | La falsa núvia

Vegeu D 1978.4.

K 2051.4 | L'adúltera es fingeix casta

Vegeu H 1556.4 i K 1551.

Iseut, en tot moment, menteix el seu marit sobre les relacions que manté amb Tristany. Tan sols en una ocasió, durant el jurament a la Blanca Landa, la reina s'enginya un stratagem per no haver de confessar l'adulteri comès sense tenir la necessitat de mentir.

K 2299.1 | L'astròleg traïdor

Vegeu D 1712.0.1.

*(L) Inversió de la fortuna***L 161.2 | El boig es guanya la dona bella**

Vegeu J 2650.

*(M) Ordenant el futur***M 2 | Decisions inhumanes del rei**

El rei Marc, després de constatar les relacions adúlteres entre Tristany i Iseut, condemna els amants a mort. Per ordre del rei, el seu nebot i la seva esposa seran cremats vius públicament. Amb tot, seguint el consell d'un leprós que assisteix al judici públic d'Iseut, el rei decideix finalment no fer matar la seva esposa, sinó condemnar-la a viure deshonradament. D'aquesta manera, el rei Marc lliura la seva esposa a un centenar de leprosos per tal que en facin el que vulguin.

M 302.4.1 | Astrologia

Vegeu D 1712.0.1.

*(N) Atzar i destí***N 471 | Intent esbojarrat per escoltar dissimuladament els secrets d'algú altre**

Vegeu K 1551.

N 846.2 | Un predicador com a ajudant

Tristany i Iseut, en fugir al bosc de Morois, troben casualment una ermita habitada per un predicador anomenat Ogrí. Aquest personatge els ajuda en tot moment, els ofereix els seus consells i consol i en bona mesura és gràcies a ell que, finalment, el rei Marc perdona la vida als amants.

*(P) Societat***P 481 | L'astròleg**

Vegeu D 1712.0.1.

P 523.2.1 | El boig no és castigat

Vegeu J 2650.

Disfressat de boig i davant tota la cort de la Cornualla, un desconegut Tristany confessa obertament les seves relacions amb la reina Iseut, les aventures viscudes plegats i els secrets més ben guardats de la parella. Precisament per la seva condició de boig, el rei Marc se'n riu i es nega a castigar-lo, tot i haver ofès la reina.

*(Q) Recompenses i càstigs***Q 241ff | Adulteri castigat**

Vegeu M 2.

Q 261 | Traïdoria castigada

Vegeu M 2.

Q 551.6.0.1 | La lepra com a càstig

Vegeu M 2.

La decisió del rei Marc de lliurar Iseut a una companyia de leprosos no arriba a complir-se, ja que Tristany, que anteriorment s'havia salvat de la mort, la rescata i fuig amb ella al bosc de Morois.

Q 431 | L'exili com a càstig

Vegeu H 1556.4.

*(R) Captius i fugitius***R 4.1 | L'enemic descobert mentre pren un bany**

Tristany mata un drac que amenaça la població de Weisefort i es guanya la mà d'Iseut, filla del rei d'Irlanda, arran d'una promesa del mateix monarca (vegeu H 1360). El verí del drac, però, feix Tristany, que és curat per la mateixa Iseut mentre pren un bany especialment preparat per a l'heroi. Durant el bany, Iseut neteja les armes del jove cavaller i descobreix que són les de l'assassí del Morholt, el seu oncle. La princesa intenta matar Tristany per venjar la mort del gegant, però Tristany la convenç amb bones paraules per tal que el deixi viure.

R 161 | L'amant és rescatat per la seva dama

Vegeu R 4.1.

R 161.0.1 | L'heroi és rescatat per la seva dama

Vegeu R 4.1.

R 331 | L'heroi es refugia a la cort del rei

Quan Tristany és expulsat de la Cornualla per ordre del seu oncle, el rei Marc, travessa el mar i es refugia a la cort del rei de la Bretanya continental, a qui ofereix els seus serveis com a cavaller. Tristany, finalment, es casarà amb la filla del rei, Iseut de les Blanques Mans, perquè el seu nom li recorda el de la seva llunyana amant.

R 312.1 | El bosc com a refugi dels amants fugitius

Vegeu K 1821.3.1.

*(S) Crueltat contranatural***S 410ff | El marit persegueix la seva esposa**

Vegeu M 2.

*(T) Sexe***T 11.1.1 | Recerca d'una bellesa per esdevenir la núvia del rei**

Vegeu H 75.

T 11.4.1 | Amor a partir de la visió d'un cabell d'una princesa desconeguda

Vegeu H 75.

T 21 | Amor mutu en haver begut accidentalment un filtre d'amor

Vegeu D 1040ff.

T 24.1 | Malaltia d'amor

Vegeu D 1355.0.1.

T 30ff | Trobada dels amants

Vegeu K 1551.

La cita espiada pel rei Marc no és l'única trobada dels amants al llarg del romanç, ja que són moltes les ocasions en què Tristany i Iseut se citen públicament o secreta. Tant Tomàs d'Anglaterra com Berol, a més dels relats episòdics de Maria de França o Gerbert de Montreuil, narren les incidències ocorregudes durant les moltes trobades dels amants.

T 35 | Cita dels amants

Vegeu T 30ff.

T 61.4.1 | Licor per a la nit de noces

Després de consumir el matrimoni amb Iseut durant la nit de noces (en realitat, Brangiana fent-se passar per Iseut), el rei Marc ordena que portin vi per a ell i la seva esposa. Tomàs d'Anglaterra no afegeix res més, però Gottfried von Strassburg, en la seva versió del romanç, aclareix que aquest era un costum propi de l'època: quan el marit prenia la virginitat a la seva esposa durant la nit de noces, havia de demanar vi per brindar i beure com a iguals.

T 64 | El rei cerca una esposa sols per la insistència dels seus consellers

La recerca de la dona dels cabells d'or (vegeu H 75) és motivada per la insistència dels barons de la cort de la Cornualla, que obliguen el rei Marc a donar-los un hereu a la corona per enveja envers Tristany, el seu nebot i predilecte (vegeu J 1351.2).

Aquest episodi no apareix en les versions franceses del segle XII, tan sols en les posteriors.

T 68 | La princesa oferta com a premi

Vegeu H 1360 i R 4.1.

T 141.3 | L'heroi assigna l'esposa a algú altre

Vegeu H 1360 i R 4.1.

T 157 | La núvia s'enamora d'un altre home i fuig

Vegeu K 1821.3.1.

T 230 | Adulteri

El tema principal del romanç és l'adulteri comès entre la reina Iseut i Tristany, nebot del rei, arran de la ingestió per error d'un filtre màgic d'amor.

T 298 | Retrobament d'una parella separada

Vegeu K 1551 i T 30ff.

A banda de Tristany i Iseut, una altra parella del romanç que està condemnada a viure allunyada és la que formen Kaherdí, germà d'Iseut de les Blanques Mans, i Brangiana, donzella de la reina Iseut. Kaherdí s'enamora d'ella a través d'una imatge que Tristany conserva tallada en pedra quan s'exilia a la Bretanya continental. A partir d'aquest moment, Kaherdí serà el company inseparable de Tristany en les seves visites a la Cornualla: l'un per retrobar-se amb Iseut; l'altre, amb Brangiana.

Tomàs d'Anglaterra narra com Tristany pren consol de la seva malenconia parlant amb les estàtues d'Iseut i Brangiana com si fossin reals.

T 351 | L'espasa de la castedat

Vegeu H 435.1.

T 475 | Amant clandestí

Vegeu T 230.

T 481ff | Adulteri

Vegeu T 230.

*(Z) Miscel·lània de grups de motius***Z 130.1 | El color de la bandera del vaixell com a missatge de bones o males notícies**

Vegeu K 1087.1.

Z 140.1 | El color de les veles del vaixell com a indicatiu de bones o males notícies

Vegeu K 1087.1.

Z 253 | El boig com a heroi

Vegeu J 2650.

Nota

La forma catalana dels topònims i dels antropònims, tret d'Iseut, ha estat manllevada de la traducció de Carles Riba.

Bibliografia

- BÉDIER, J. *El romanç de Tristany i Isolda*. Trad. de Carles Riba. Barcelona: Catalana, 1921. (Biblioteca Literària; 42).
- _____. *El romanç de Tristany i Isolda*. Trad. i nota preliminar de Carles Riba. Presentació de Martí de Riquer. Barcelona: Quaderns Crema, 1981. (Biblioteca Mínima; 3).
- GUERREAU-JALABERT, A. *Index des motifs narratifs dans les romans arthuriens français en vers (XIIe-XIIIe siècles)*. Ginebra: Droz, 1992, p. 345-347. (Publications Romanes et Françaises; 202).
- INGLATERRA, T. de; BEROL; FRANCA, M. de [et al.]. *Tristán e Iseo*. Ed. a cura d'Isabel de Riquer. Madrid: Siruela, 2001. (Biblioteca Medieval; XIV).
- OBERG, E. Von; STRASSBOURG, G. Von. *Tristán e Isolda*. Ed. a cura de Victor Millet. Trad. de Victor Millet i Bernd Dietz. Madrid: Siruela, 2001. (Biblioteca Medieval; xv).
- THOMPSON, S. *Motif-index of folk literature*. Ed. electrònica. Indianapolis: Indiana University Press, 1955-1958.

